

A TÖRTÉNELEM NAGY REJTÉLYEI

Tutanhamon sírja

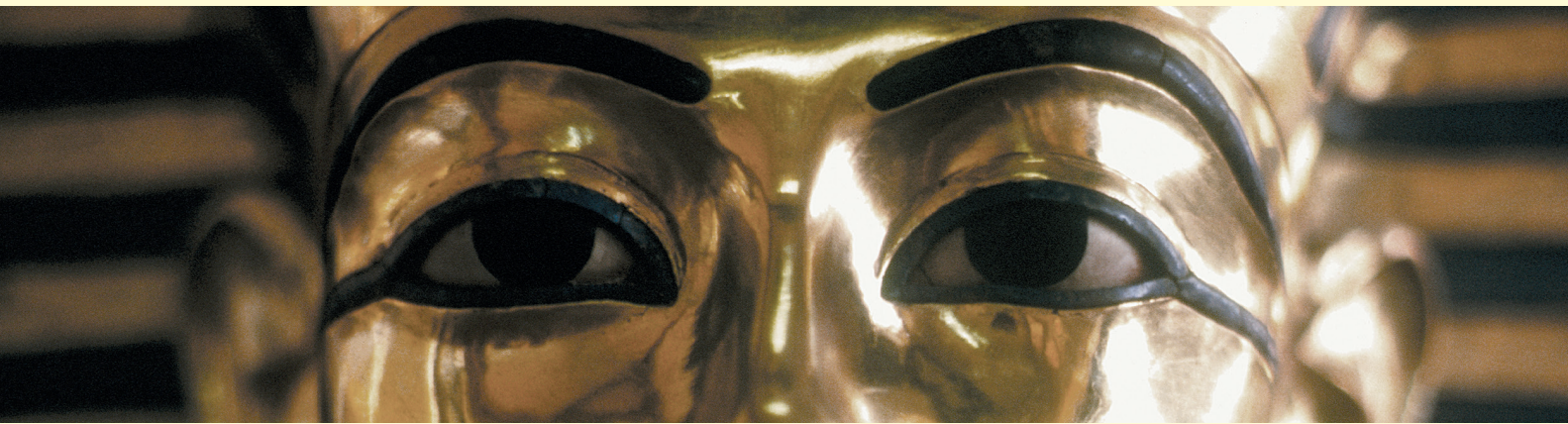

Kossuth

Tutanhamon sírja

A régészet nagy felfedezése a XX. században

A brit Howard Carter olyan leletegyüttesre bukkant 1922. november 4-én Egyiptomban, a Királyok völgyében, amely örökre megváltoztatta a régészet arculatát. Tudományos kutató a történelem folyamán először talált lepecsételt királyi sírt. A mindenütt csillogó arannyal borított sírban a gyermekkirály, Tutanhamon nyugodott.

A felfedezett hatalmas értékű kincs elkápráztatta az egész világot. Carter hosszas kutatómunkája meghozta gyümölcsét, bár a történet rövidesen baljós fordulatot vett. A régész és megbízója, Lord Carnarvon csúnyán összevesztek, és nem sokkal később Carnarvon

5. grófja elhunyt – állítólag a „fáraó átka” miatt. Carter, aki nem tudott egyszerre régészként és diplomataként helytállni, magára maradt az ellenséges környezetben. Tombolt a kapzsiság és nőtt a politikai bizonytalanság. Az Egyiptomnak dicsőséget hozó Cartert elbocsátották és megszégyenítették. Később azonban visszatért és egyedül fejezte be a feltárást, amelyet senki más nem akart vállalni.

A felfedezéssel Carter kiszabadította a szellemet a palackból. Az egyiptomi kormány a sír megvizsgálása után ráébredt, hogy az ország gazdag kulturális öröksége forog kockán, és intézkedett annak szigorúbb ellenőrzés alá vonásáról. Megszüntették a korábbi gyakorlatot, amely szerint a leleteken fele-fele arányban osztozott az állam és a régész, emiatt számos ásatással felhagytak.

A felfedezés nyomán alapvetően megváltozott az Egyiptomban folyó régészeti munka. A közfelfogás is átalakult, és mára Tutanhamon kincse lett a valószerűtlen etalon, amelyhez a későbbi régészeti sikereket – illetve kudarcokat – mérik. Carter munkatársait is megfertőzte ez az érzés, noha számukra addig az edénytöredékek képviselték az értéket és nem az arany. Carter káprázatos leletét, melyet egy szakadék választott el az egyiptomi ásatások mindennapi valóságától, közönségesnek és felszínesnek bélyegezték, amely nem ér fel a komoly, akadémikus kutatásokhoz (az egyiptológiának évekre telt megszabadulni ettől az előítéllettől).

Napjainkra számos elmélet látott napvilágot Tutanhamonról, s idővel elfoglalhatta megérdemelt helyét a tudomány világában. Az ultrahangos képalkotási technikának és a DNS-vizsgálatoknak köszönhetően újabb elméletek születtek arról, hol helyezkedhetett el az ifjú király a bonyolult amarnai családfán – Amarna avagy Ahet-Aton rövid ideig Egyiptom fővárosa volt –, milyen volt a külseje és mi okozta a halálát. A történettudomány időközben azt is tisztázta, milyen szerepet játszott Tutanhamon és hivatalnokainak köre abban, hogy az elit ismét a Királyok völgyébe temetkezett, Amarna pedig elnéptelenedett.

A régészeti feltárások nemcsak arra világítottak rá, hogy az ókorban és a közelmúltban is sírablók fosztogatták a temetőt, hanem – ami ennél is fontosabb – a sírok ikonográfiája és a feliratok apró részletei segítségével sikerült megérteni a fáraók temetkezésének alapvető vonásait. Így derült fény a döbbenetes igazságra, miszerint a gyermekkirály kincseinek

nagy részét nem neki szánták. A szarkofágok, a koporsók, a maszkok és a múmiát borító pólyák eredetileg szép mostohaanyjának, Nofertitinek készültek, akiről ma úgy vélik, hogy Ehnaton mellett a társuralkodó szerepét töltötte be. Elképzelhető, hogy Nofertiti királyné, a fáraó felesége – akinek a sírját még nem találták meg – csak néhány méterre nyugszik Tutanhamon sírkamrájától...

A káprázatos felfedezést övező felhajtás, majd a rá következő több évtizedes mellőzöttség után a gyermekkirály sírja végül méltó elismerésre talált. Napjainkban a leletet a civilizáció egyik legnagyobb művészeti kincseként és az ókori világ egyik legjelentősebb, sokáig feltáratlan bizonyítékaként tartják számon, amely hozzájárult tudásunk gyarapodásához és fejlődéséhez. Ha a sírral kapcsolatos eddigi eredmények figyelemre méltóak, a lelet jelentősége minden bizonnyal csak növekszik majd az idő előrehaladtával.

Nicholas Reeves

Régész és történész, a Királyok völgye és Tutanhamon sírjának szakértője. Ókortörténetből diplomázott a University College London intézményében. A Durhami Egyetemen egyiptológiából szerzett doktori címet.

REJTETT SÍRKAMRA

A képen Tutanhamon temetkezési helyének egyszerű bejárata a VI. Ramszesz sírját rejtő halom tövében látható.

8.
oldal

A rejtélyes gyermek, akiből fáraó lett

22.
oldal

Valóban létezett a fáraó átka?

24.
oldal

Mi okozta a fáraó halálát?

28.
oldal

Ténylegesen uralkodott a gyermekfáraó?

Milyen rituálék kísérték
a mumifikálást?

32.
oldal

Kik törtek be a fáraó sírjába?

36.
oldal

Egyéb hipotézisek

40.
oldal

A rejtélyes gyermek, akiből fáraó lett

Tutanhamon huszonhárom évszázaddal ezelőtt élt és mindössze 19 éves korában hunyt el. Az egyiptomi fáraó 1922-ben került ismét rivaldafénybe – Howard Carter brit egyiptológusnak köszönhetően. Sírja az egyik legnagyobb régészeti felfedezés.

Az egyiptomi fáraók már életükben felkészültek a túlvilági utazásra. A királyok a napbárákn hajóztak az örökkévalóságba, már a Kr. e. 3000 körül uralkodott I. dinasztia fáraójától, Narmer-től vagy Ménésztől (aki egyesítette Felső- és Alsó-Egyiptomot) kezdve XI. Ramszeszig, aki körülbelül Kr. e. 1078-ig volt hatalmon. A megistenült halottakat különféle isteneket ábrázoló, felbecsülhetetlen értékű tárgyak óvták a túlvilágon a sírokat építő munkások és írnokok serege által kialakított nekropoliszok sötétségében. A temetőben azonban újra és újra megjelentek a sírablók. Csak az Újbirodalom XVIII. dinasztijának egyik utolsó fáraója, Tutanhamon sírkamrája menekült meg a pusztító fosztogatástól, s ennek köszönhetően

az egyiptomi régészet legfontosabb leletévé vált.

EGYIPTOM MEGHÓDÍTÁSA

A Nílus mentén egymást váltó uralkodódinasztiák maradandó nyomot hagytak maguk után a folyó mindkét partján. Ugyanakkor e csodálatos folyó völgyben megszületett civilizáció képviselői szinte soha nem hajthatták békében örök nyugalomra a fejüket. Berber, núbiai, hellén, római, arab, omajjád, abbászida, fátimida, ajjúbida és mamlúk hódítók sora formálta Egyiptom történelmét, mielőtt a Francia Köztársaság hadserege 1798 júliusában, Bonaparte Napóleon vezetésével partra szállt az országban. A hadjáratban egy tudóscsapat is részt vett, s részben nekik köszönhető az egyiptológia megszületése. Jean-François Champollion (1790–1832) francia filológus 1822-ben megfejtette a hieroglif írást, s ezzel véget

vetett a fáraók túlvilági életét övező zavaros elképzeléseknek. Leáldozott azoknak az évszázadoknak a kora, amikor még teljes értetlenséggel nézték ezt a rendkívüli civilizációt, amelyet betemetett a homok, leromboltak a betolakodók, míg emléke csak írásban maradt fenn. Csak a sírablók húztak belőle szüntelenül hasznot, akiket mágnesként vonzottak a túlvilági utazásra felkészített, aranytól csillogó királyi múmiák.

Végül Claude Sicard (1677–1726) francia jezsuita pap 1707 és 1712 között felfedezte Théba romjait és a Királyok völgyében található nekropoliszt, feltárva ezzel a nyugati világ előtt az ókori Egyiptom kapuit.

Amikor az olasz Giovanni Battista Belzoni (1778–1823) Nagy-Britannia konzuljának megbízására Alexandriába hajózott, s 1815 júniusában kikötött a városban, kezdetét vette a fosztogatások sora.

A KINCS

Tutanhamon halotti
maszkja a sírban talált
legismertebb műalkotás.

Belzoniból, a gigászi termetű, csaknem kétnégy méteres olasz kalandorból, aki vásárok és cirkuszok erőművésze volt, templomok és sírok kifosztója lett.

Lehetséges, hogy az ötletet az egyiptomi fáraók kincseinek elmozdítására épp cirkuszi száma, az emberpiramis adta – ebben minden további nélkül megtartotta tizenkét akrobatatársát. Gigantikus feladatai közül kiemelkedik II. Ramszesz héttónus mellszobrának, valamint IX. Ptolemaiosz hét méter magas obeliszkjének eljuttatása Londonba. Nevéhez fűződik a Hafré-piramis felnyitása és a homokkal borított Abu Szimbel-i templom megtisztítása. A Királyok völgyében rábukkant egy labirintusra is, amelyben többségében kifosztott, de titokzatos jelekkel és festményekkel díszített sírhelyeket talált – köztük I. Széthi sírját –, amelyekből hiányoztak a múmiák.

CHAMPOLLION, AKI MEGELŐZTE A KORÁT

Miután Belzoni abban a hitben tért vissza 1819-ben Európába, hogy már nem maradt semmi felfedeznivaló a Királyok völgyében, a brit John Gardner Wilkinson 1827-ben – Champollion módszerét alkalmazva – elsőként olvasta el a fáraók neveit és számoztatta be az ismert sírokat. Egy évvel később Champollion Egyiptomba utazott, és 1828 augusztusától 1829 decemberéig dolgozott annak kiderítésén, valójában mit is rejt ez a völgy. „Én most születtem újjá” – jegyezte meg annak tudatában, hogy sikerült túlhaladnia a meglévő ismereteket. Még azt is megfejtette, hogy a Királyok völgye a thébai fáraók nekropolisza volt. Korát megelőzve állította,

hogy ott kell lennie a XVIII. dinasztia sírjainak.

Champollion halála után csak elvétve akadt olyan kalandor, aki vállalkozott az ókori Egyiptom csodáinak értelmezésére. Úgy tűnt, hogy a Királyok völgye feledésbe merül. Még Auguste Mariette (1821–1881) francia egyiptológus sem szentelt figyelmet a területnek, bár igyekezett véget vetni a régiségek kereskedelmének és megalapította az első egyiptomi múzeumot Kairóban. Egy másik francia, Gaston Maspero (1846–1916) az 1881-ben alapított Egyiptomi Régészeti Hivatal igazgatójaként

vonult be a történelembe.

Ő volt az, aki ismét a Királyok völgyére irányította a figyelmet. Sikerült bejutnia egy sírba, ahol negyven múmia feküdt, köztük kilenc thébai fáraóé, akiket még az Újbirodalmat követően menekítettek át ide a fosztogatók elől.

AZ AMARNA-LEVELEK

Közben a Királyok völgyétől 400 kilométerre további kivételes leletekre bukkantak. A mai El-Amarna közelében egykor felépült Ahet-Atont Ehnaton fáraó, Tutanhamon feltételezett apja tette meg az egyiptomi Újbirodalom fővárosává. A fáraó Aton,

a Napkorong tiszteletére új kultuszt alapított, s erről kapta a város a nevét („Aton horizontja”). 1887-ben néhány földműves épp itt keresett vályogtéglához való agyagot, helyette azonban több száz kiégetett agyagtáblára bukkantak. Ezek többek közt a fáraók más országok uralkodóival folytatott levelezését tartalmazták. A jelentős régészeti lelet egy része a múkin-csek feketepiacára került, de a kutatóknak végül sikerült fellépniük a fosztogatókkal szemben.

A táblák felkutatása érdekében 1891-ben érkezett a területre az első régész,

FELESÉG ÉS LÁNYTESTVÉR

Anheszenamon, Tutanhamon felesége, olajjal keni a fáraó testét ezen a domborművön, mely a királysírban talált aranyozott trónszék háttámláját díszíti. Ehnaton és Nofertiti lánya Tutanhamon féltestvére volt.

TALÁLKOZÁS

1924 első napjaiban Howard Carter (térdelve) először veszi szemügyre a fáraó szarkofágját, melyben három egymásba helyezett koporsóban feküdt a múmia. Lord Carnarvon nyolc hónappal korábban hunyt el, így már nem láthatta a múmiát.

a legendás William M. Flinders Petrie. A megközelítőleg 400 darab agyagtábla (ezek felét egy berlini múzeumban őrzik) értékes információval szolgál Tutanhamon, valamint elődei, Ehnaton és III. Amenhotep koráról. A mintegy 300 levelet ékírással írták akkád nyelven, a kor diplomáciai nyelvén.

Az „Amarna-levelek” néven ismert leletanyag azonban számos kérdést is felvet. Sok levél megszólításában pusztán annyi áll: a „fáraónak” – konkrét név nélkül viszont nehéz a kormeghatározás. Az is hátráltatja a szövegértést, hogy mivel

az egyiptomi írnokok nem voltak jártasak az akkád nyelv használatában, számos hibát vétettek.

A VÖLGY FELTÁRUL

A Királyok völgye a 20. század közeleddével bukkant elő a feledés homályából. A 17 éves brit Howard Carter 1891-ben érkezett Egyiptomba. A rajzoló apától és nagypától származó fiú kezdetben a sírokat díszítő festményeket másolta, majd egyre mélyebbre hatolt a régészet rejtelmeibe, és tanulmányozta a fáraók világát. Ebben az időben rendkívüli leletek-re bukkantak, többek között

felfedezték III. Thotmesz és II. Amenhotep sírját, amelyek turisták hadát vonzották. Luxorban, ahol az ókori Théba városa állt, folyamatosan szervezték a kirándulásokat a Nílus túlsópartjára, a mintegy öt kilométerre nyugatra elterülő völgyben található nekropoliszba. Közeledtek az 1900-as évek, amikor Gaston Maspero a felső-egyiptomi műemlékek főfelügyelőjévé nevezte ki az ifjú és elismert Cartert, aki autodidakta módon lett régész.

1902-ben egy gazdag amerikai nyugdíjas ügyvéd és műgyűjtő, Theodore M. Davis (1837–1915) régészeti

A Királyok völgye

A Királyok völgye a Kr. e. XVI–XI. század között, 500 éven át volt a fáraók kedvelt temetkezési helye. A területen 63 sír és sírkamra található, melyeket a 19. századtól kezdtek feltárni. A legnagyobb sír (KV5) 120 kamrából áll, és II. Ramszesz fiainak épült.

Gíza

A gízai nagy piramis az egyiptomi Óbirodalom IV. dinasztiájának fáraója, Hufu (Kheopsz) építtette és az ókori világ hét csodájának legrégebbi és egyetlen fennmaradt építménye.

ALSÓ-EGYIPTOM

Dahsúri vörös piramis

Szakkarai lépcsős piramis

Keleti (Arab)-sivatag

Nyugati (Libiai)-sivatag

Abüdoszban található Egyiptom legrégebbi királyi temetője

FELSŐ-EGYIPTOM

Abu Szimbel

Királysírok

Tutanhamon sírja (KV62) volt az utolsó hivatalosan felfedezett sír a völgyben. 2005-ben bukkantak rá a KV63-as jelű sírra, amely inkább tárolóhelyiség lehetett, mint valódi sír. 2008-ban találtak két újabb kamrát (KV64 és KV65), de ezek tartalmáról mostanáig nem adtak semmilyen felvilágosítást.

IV. Thotmesz

Hatsepszut

Tentkaru

Uszerhet

A Királyok völgye

Az egyiptomi Újbirodalom (Kr. e. 1539–1075) idején a Nílus nyugati partján, Luxor (a hajdani Théba) közelében elterülő völgy a XVIII., XIX. és XX. dinasztia fáraóinak, többek között Tutanhamonnak, I. Széthinek és II. Ramszesznek, királynéknak, főpapoknak és számos nemesnek a temetkezési helye lett.

Theodore M. Davis

(1837–1915) Észak-amerikai régész, aki a Királyok völgyében végzett ásatásairól ismert. Vezetésével harminc sírt tártak fel. Mindössze két méterre volt attól, hogy felfedezze Tutanhamon sírjának a bejáratát, de csak a fáraóval kapcsolatos tárgyakat talált.

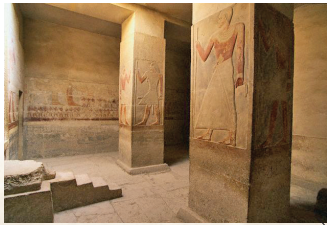

rejtélyek

Ki lehet a KV35-ös sírban talált „fiatalabb hölgy”? Tutanhamon édesanyja?

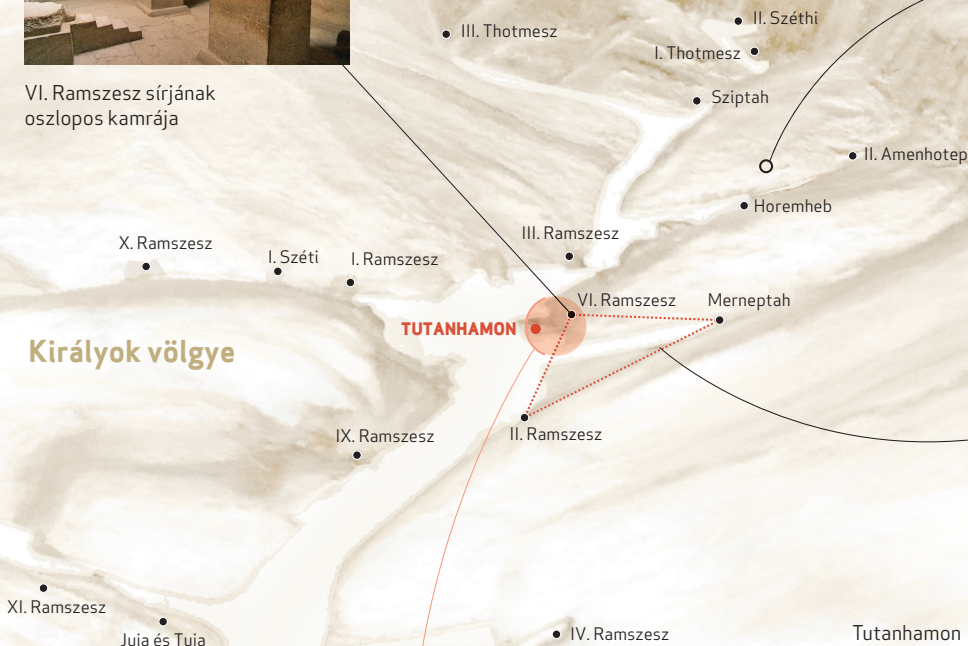
A Tutanhamonnal kapcsolatba hozható több tucat múmián 2007-ben elvégzett DNS-vizsgálatok tanúsága szerint a „fiatalabb hölgy” a fáraó édesanyja volt. Kiléte azonban továbbra is rejtély. Annyi bizonyos, hogy Ehnaton édestestvére volt – talán két fiatalabb nővére közül az egyik, Baketaton vagy Nebetah, bár van olyan feltételezés is, hogy e két személy azonos volt. Vagyis Tutanhamon nem Ehnaton mellékfeleségétől, Kiatól született (noha évtizedeken keresztül ő volt a legesélyesebb jelölt) és nem is Nofertititől.

1905-ben Davis ezen a helyen talált egy kelyhet, melynek egyik oldalára Tutanhamon nevét vésték.

VI. Ramszesz sírjának oszlopos kamrája

Királyok völgye

A lelet

Howard Carter, aki biztos volt benne, hogy a völgyben van még felfedezésre váró lelet, úgy döntött, hogy aprólékosan megtisztítja a VI. Ramszesz, Merneptah és II. Ramszesz sírja által alkotott háromszög alakú területet. A háromszög egyik csúcsában egy XX. dinasztia korabeli kőkunyhó alatt fedezték fel a sír bejáratát.

Tutanhamon sírjának bejárata

VI. Ramszesz sírjának bejárata

VII. Ramszesz

A sírrablások

Noha a bejáratot elrejtették, szinte minden ismert sírt a völgyben kifosztottak még a XX. dinasztia uralmának vége előtt. Az ókori egyiptomiak feljegyezték a támadásokat és a súlyos büntetéseket, amiket a sírrablók kaptak.

kalandba vágott Egyiptomban. Gaston Maspero nagyon szívesen fogadta az Egyiptomi Régészeti Hivatal megcsappant kasszájába érkező pénzt, amelyért cserébe 1915-ig szóló ásatási engedélyt adott Davisnek.

ÁSATÁSI LÁZ

Egy piramis alakú hegycsúcs magasodik a „némaságba burkolózó” Királyok völgye fölé, ahol egy csapat nekiállt felásni az egész területet, sírok után kutatva. Howard Carter a terület főfelügyelőjeként irányította az ásatásokat. A thébai nekropoliszban végzett kiváló munkájának elismeréseként Maspero 1904-ben kinevezte Alsó-Egyiptom régészeti felügyelőjévé – ahol olyan híres lelőhelyek találhatóak, mint Memphisz és Gíza. Carter örömebe némi keserűség vegyült, hiszen búcsút kellett intenie a szeretett völgynek. A következő évben összetűzésbe keveredett egy részeg francia turistacsoporttal, akik befolyásos diplomáciai kapcsolatokkal rendelkeztek, s az eset következtében Cartert felmentették állásából. Nem maradt más választása, mint visszatérni a rajzoló és akvarellfestői munkájához, ami mellett idegenvezetőként dolgozott és régiségkereskedőként egészítette ki megélhetését Kairóban. A Királyok völgye azonban nem hagyta nyugodni. Masperót is furdalta a lelkiismeret, hogy megvált értékes munkatársától, ezért összehozta egy brit arisztokratával, George Herberttel (1866–1923), Carnarvon 5. grófjával, aki ásatási vezetőt keresett. Így vette kezdetét 1907-ben ketjük nagy dicsőséget hozó története.

Kezdetben egy nem túl kecsegtető thébai helyszínre kaptak ásatási engedélyt, Carter azonban soha nem tévesztette szem elől a thébai nekropoliszt. A brit egyiptológus figyelmét 1905-ben keltette fel az ismeretlen fáraó, Tutanhamon, amikor Davis csapata talált egy alabástromkelyhet a fáraó nevével.

Miközben Carter és csapata kisebb sikereket arattak (nemesek sírjai, templomromok és figyelemre méltó tárgyak), Davis ásatási ambíciója

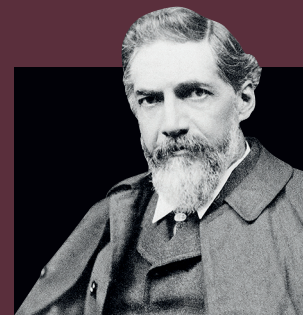
megcsappant. Tizenkét év alatt több mint harminc sírt tárt fel, és lehetségesnek tartották, hogy megtalálta az ellentmondásos reformer, Ehnaton múmiáját is, ezután azonban az idős amerikai úgy érezte, hogy mind ő, mind a völgy kimerült.

CARTER IDEJE

Carter 1914-től kapott ásatási engedélyt a Királyok völgyére. Az első világháború azonban közbeszólt, így csak 1917 végén tudott munkához látni. Első lépésben meg kellett tisztítani a területet és el kellett szállítani a völgyben felhalmozódott nagy mennyiségű törmeléket. Carter éjjel-nappal Tutanhamonról álmodozott. Öt év eredménytelen kutatás után elfogyott Lord Carnarvon türelme és pénze. A hajthatatlan egyiptológus, aki a cél érdekében kész volt minden költséget vállalni és mindent feláldozni, meggyőzte az arisztokratát, hogy adjon még egy esélyt.

Az utolsó ásatás 1922. november 1-jén kezdődött. Carternek állandóan Herbert Winlock amerikai egyiptológus bizalmas közlése járt a fejében, aki úgy vélte, hogy Tutanhamon balzsamozásához használt eszközöket látott egy Davis által 1907-ben feltárt kis sírban. Carter megérzésére hallgatva közvetlenül VI. Ramszesz sírjának bejárata alatt kezdett megszálltan kutatni – s három nappal később előbukkant egy törmelékekkel feltöltött lépcső első foka. Miután megtisztították, Carter lement a tizenhat lépcsőfokon, amelyek egy lepecsételt bejárathoz vezettek. Ezen lyukat ütött, s benézve egy kövekkel teli folyosót pillantott meg. Carter nagy önfegyelemmel meghagyta, hogy zárják le a sír bejáratát, és táviratban értesítette Lord Carnarvont a felfedezésről. November 26-án Carter és Lord Carnarvon megálltak a folyosó végén lévő második lepecsételt ajtó előtt: Tutanhamon neve minden kétségüket eloszlatta.

A régész az itt ütött lyukon átdugva a fejét egy lámpással bevilágított a helyiségbe. A feszült csöndet Lord Carnarvon törte meg: „Lát valamit?”

W. M. Flinders Petrie

1853–1942

A régészet úttörője, a történelem legjelentősebb egyiptológusainak egyike. Az amarnai ásatásokon egy évig mellette tanult a még csak 18 éves Carter. Flinders Petrie több mint 45 éven át dolgozott Egyiptomban és csaknem száz könyvet írt. Bár autodidakta volt és nem tartják az egyiptológia úttörőjének, sokan mégis a modern ásatások atyjának tekintik. Hevesen kritizálta az elődei által végzett munkák minőségét.

MÓDSZEREK A Flinders Petrie által kifejlesztett ásatási technikákat és a leletek kormeghatározási módszerét a mai napig használják.

Harry Burton

1879–1940

A brit fényképész Theodore Davisnek dolgozott a Királyok völgyében. Howard Carter hivatalos fotósa volt és több mint 1400 pillanatfelvételt készített Tutanhamon sírjáról, amelyeket a régészet történelemének legjobb fényképei között tartanak számon.

DOKUMENTÁLÁS Burton nyolc éven át készített képeket és filmfelvételeket Tutanhamon kincseiről.

Howard Carter

1874–1939

Carter nevét a leletei tették halhatatlanná, miközben a tudományos közösség lenézte, mert egyik mentorához, Flinders Petrie-hez, valamint a Tróját felfedező Heinrich Schliemannhoz hasonlóan ő sem végzett egyetemet. Rajzolóként kezdte karrierjét (akár csak édesapja), s ez a foglalkozás nagy hasz-

nára vált a szakmájában. Makacssága, „amit az ellenségeim előszeretettel neveznek rossz természetnek”, sok nehézséget okozott egyiptomi éve kezdetén. 1909-ben Lord Carnarvon felkérte az általa finanszírozott ásatások vezetésére. A többi már történelem. Carter hatalmas szenvedélyvel végezte a régészeti

kutatásokat, nem házasodott meg, nem születtek gyermekei és magánéletéről keveset tudni. Végrendeletében minden vagyonát az egyik unokahúgára hagyta. Tíz évébe telt a Tutanhamon sírjában talált tárgyak dokumentálása, ám hatkötetes beszámolójának befejezése előtt nyiroksomó-daganat következtében elhunyt.

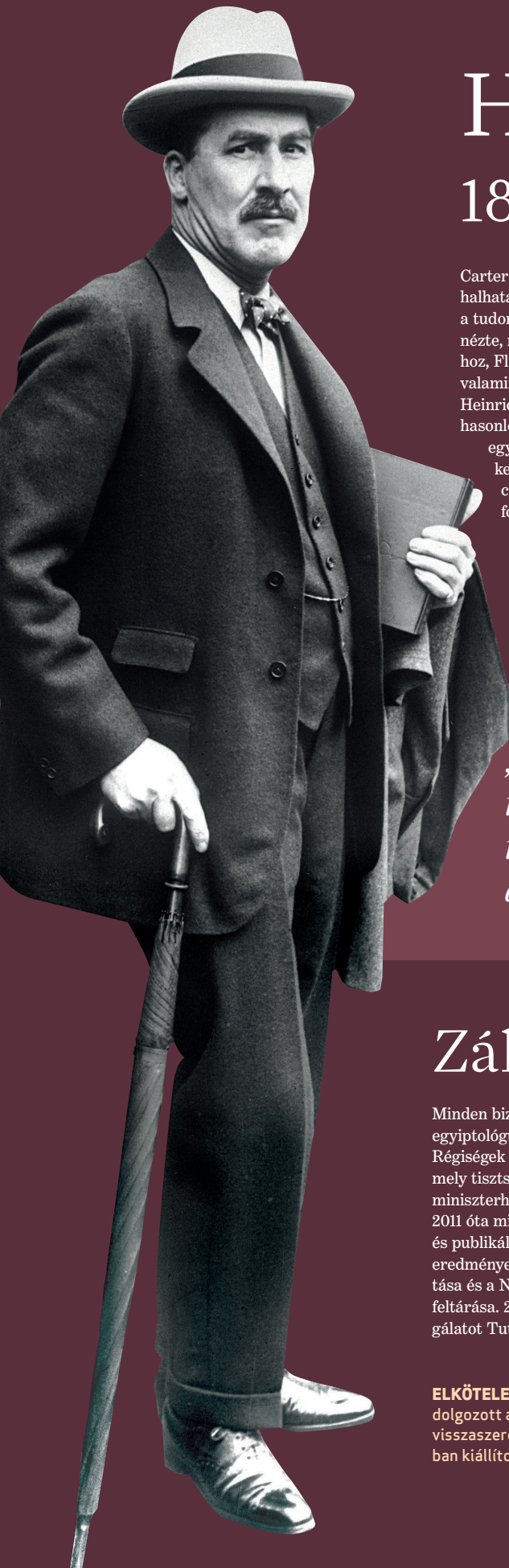
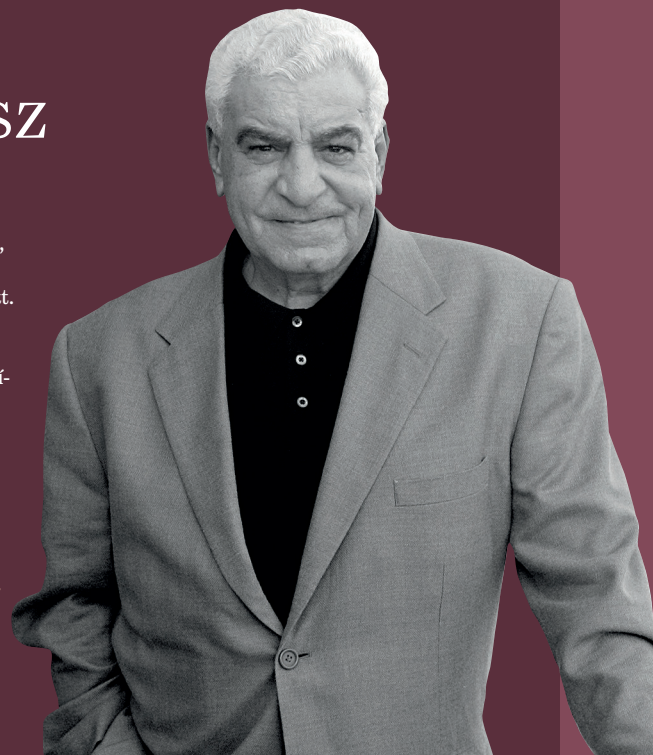
FELFEDEZŐ Carter makacsságának köszönhető, hogy hosszú évek sikertelen próbálkozásai ellenére sem adta fel a „gyermekfáraó” sírja utáni kutatást. Végül kitartó munkáját minden képzeletet felülmúló jutalom koronázta.

„Nekünk jutott az a hatalmas megtiszteltetés, hogy megtalálhattuk az ókori egyiptomi kincsek legjelentősebb gyűjteményét, ami valaha napvilágra került.” H. C.

Záhi Havássz

Minden bizonnyal napjaink leghíresebb egyiptológusa. 2002-ben lett az egyiptomi Régiségek Legfelsőbb Tanácsának főtitkára, mely tisztségről 2009 végén, kulturális miniszterhelyettesi kinevezésekor lemondott. 2011 óta minden idejét ismét a kutatásnak és publikálásnak szenteli. Legjelentősebb eredménye Hatsepszut múmiájának azonosítása és a Nagy Piramisban újabb átjárók feltárása. 2005-ben ő irányította CT-vizsgálatot Tutanhamon múmiáján.

ELKÖTELEZETTSÉG Havássz keményen dolgozott azért, hogy Egyiptom számára visszaszerezze a világ különböző múzeumaiban kiállított ókori egyiptomi kincseket.

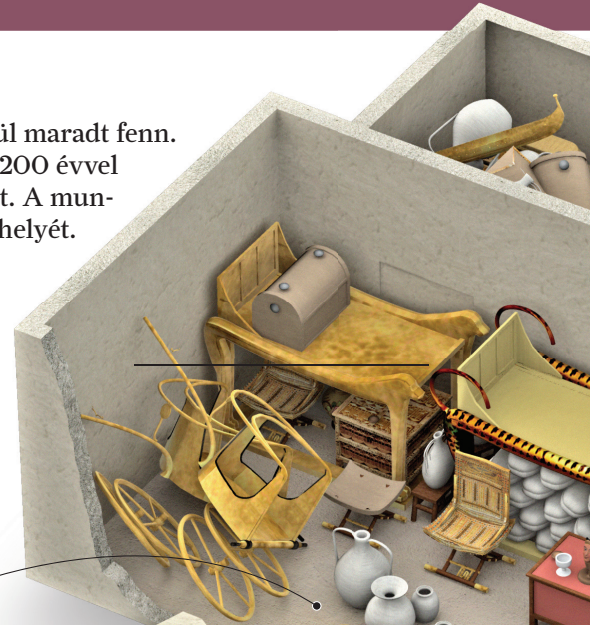
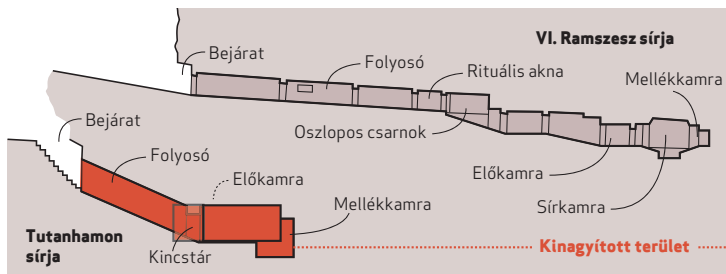

Tutanhamon sírja

A sír túl kicsi ahhoz, hogy egy fáraó végső nyughelye legyen, ami arra utal, hogy nem az ifjú királynak szánták. A völgy többi sírjához hasonlóan egy folyosó vezet az előkamrába, melyen keresztül a sírkamrába lehet jutni. A sír két ellentétes szegletében található a mellékkamra, illetve a kincstár.

Az eltemetett sír

Csak a szerencsének köszönhető, hogy Tutanhamon sírja érintetlenül maradt fenn. Az ifjú király sírkamráját a Királyok völgyében építették meg, majd 200 évvel később az egyiptomiak pont felette ásták ki VI. Ramszesz fáraó sírját. A munkálatok során keletkező kőtörmelékek elrejtették Tutanhamon nyughelyét.

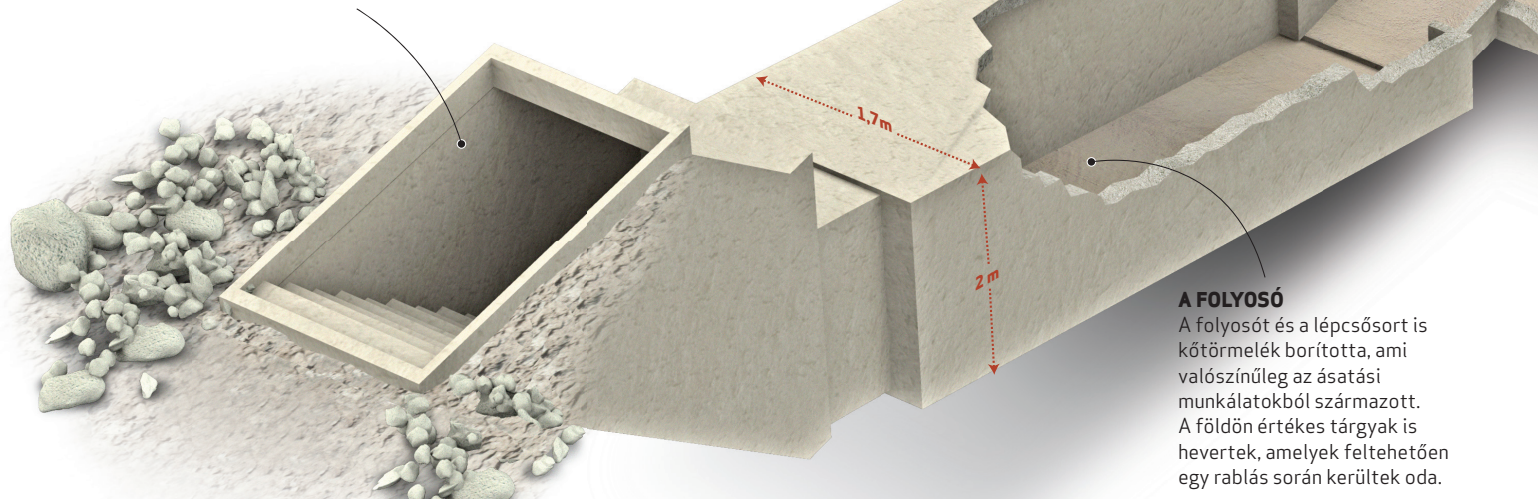

BEJÁRAT

Tutanhamon sírjának a Királyok völgye sziklás talajába rejtett bejáratát Howard Carter régész fedezte fel 1922. november 24-én, öt év kutatás után.

ELŐKAMRA

Az egész helyiséget befalazták. Az első ajtón belépve a régész egy tárgyakkal zsúfolt terembe jutott. A fáraó felszerelése között számtalan aranyból készült vagy fából faragott aranyozott tárgyat talált.

A FOLYOSÓ

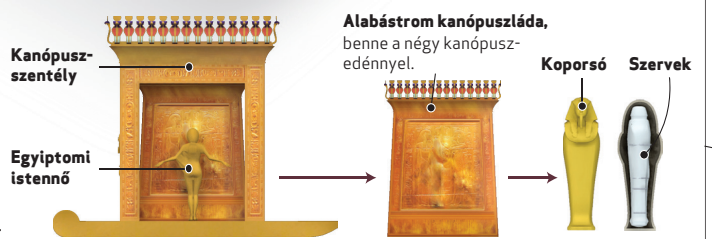
A folyosót és a lépcsősort is kőtörmelék borította, ami valószínűleg az ásatási munkálatokból származott. A földön értékes tárgyak is heverték, amelyek feltehetően egy rablás során kerültek oda.

A KINCSTÁR

A sírkamrán keresztül, egy ajtónyíláson át lehet bejutni a kincstárba. Anubisz szobra őrzi a helyiség bejáratát és a szentély alakú kanópuszedény-tartót, melyet körben négy istennő védelmezően ölel.

Kanópusz-szentély

Ebben helyezték el a fáraó mumifikált szerveit tartalmazó kanópuszsládát. A májat, a tüdőt, a gyomrot és a beleket eltávolították a testből, amivel megakadályozták, hogy bomlásnak induljanak a testben.

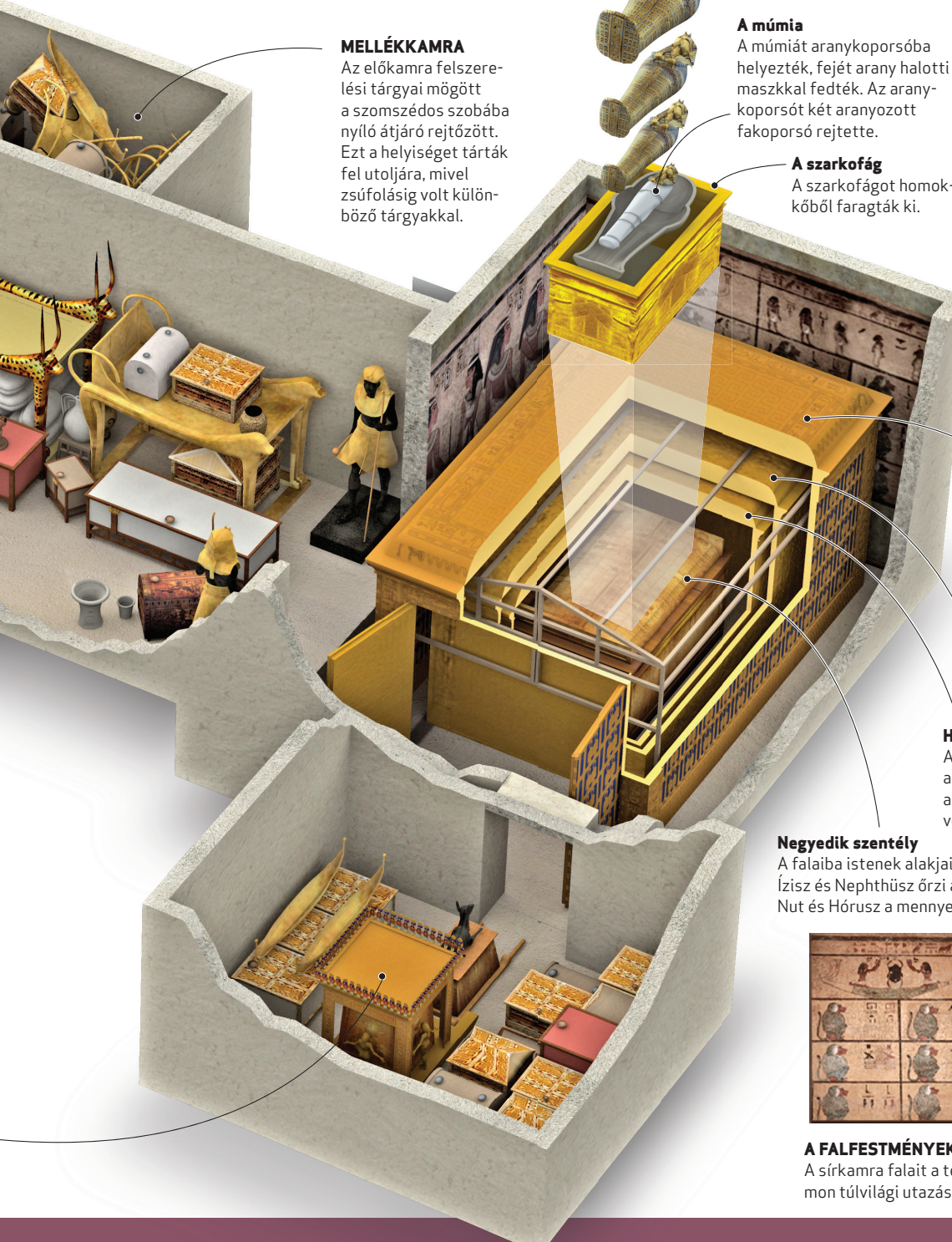

rejtélyek

Miért heverték szerteszét a tárgyak a különböző helyiségekben?

Carter még a belépés előtt észrevette, hogy a bejáratot újra befalazták, vagyis a sírba korábban betörték. A gyanúja beigazolódott, amikor kiderült, hogy értékes tárgyak hiányoznak és hatalmas a rendetlenség. Nyilvánvaló volt, hogy rablók akarták kifosztani a sírt. Kevésbé érthető, hogy a temetőőrök, akik megpróbálták rendet rakni a feldúlt sírban, miért jártak el olyan gondatlanul, mintha sietősen kellett volna végezniük.

MELLÉKKAMRA

Az előkamra felszerelési tárgyai mögött a szomszédos szobába nyíló átjáró rejtőzött. Ezt a helyiséget tárták fel utoljára, mivel zsúfolásig volt különböző tárgyakkal.

A múmia

A múmiát aranykoporsóba helyezték, fejét arany halotti maszkkal fedték. Az aranykoporsót két aranyozott fakoporsó rejtette.

A szarkofág

A szarkofágot homokból faragták ki.

A sírkamra

A sír legfontosabb helyiségében, befalazott ajtó mögött rejtőzött a fáraó szarkofágja. A sírkamra bejáratát két oldalról Tutankhamon életnagyságú szobrai őrizték, az egyik az ifjú királyt, a másik a *ká*-lelkét ábrázolta.

Első szentély

Az első vagy nagy szentélyt cédrusfából faragták és kék lazúrkő-berakással, valamint védelmező jelképekkel díszítették.

Második szentély

A második szentélyt vászonleppellel takarták le, amit egy faszerkezet tartott.

Harmadik szentély

Az első kettőhöz hasonlóan aranyozott fából készült, amelyre vallási feliratokat véstek.

Negyedik szentély

A falaiba istenek alakjait faragták. Ízisz és Nephthüsz őrzi az ajtókat, Nut és Hórusz a mennyezetet.

A FALFESTMÉNYEK

A sírkamra falait a temetési menet és Tutankhamon túlvilági utazásának jeleneteivel díszítették.

Nofertiti, anyós és mostoha

Évtizedekig élt az a feltevés Tutanhamon származásával kapcsolatban, hogy Nofertiti, Ehnaton főfelesége lehetett az ifjú fáraó édesanyja. Az egyiptológusok többségének álláspontja szerint azonban a fáraót Kia (Ehnaton mellékfelesége) hozta a világra. Mára azonban mindkét feltevés érvényét veszítette, mivel kiderült, hogy Tutanhamon szülei édestestvérek voltak, míg Nofertiti Tutanhamon feleségének, Anheszenamonnak az édesanyja volt.

Nofertiti az egyik legrejtélyesebb személyiség. Kleopátra mellett a legismertebb nő az ókori Egyiptomból, a szépség megtestesítője (nevének jelentése a „szépség megérkezett”). Származásáról nem sokat tudni, egyesek elképzelhetőnek tartják, hogy nem is volt egyiptomi. Állítólag aktív szerepet vállalt Ehnaton uralkodása alatt, sőt néhány egyiptológus úgy

véli, hogy társuralkodóként uralkodott. Hírneve nagyrészt annak a mellésobornak köszönhető, amelyet 1912-ben talált Ludwig Borchardt német régész Thotmesz királyi szobrász műhelyében.

A szobor körül nagy vita alakult ki, mivel a ma a berlini Neues Museum-ban őrzött értékes tárgyat az egyiptomi kormány visszaköveteli, mondván, hogy csalárd módon vették ki az országból. Másrészt Henri Stierlin

művészettörténész 2009-ben megjelent könyvében (*Le buste de Néfertiti: Une imposture de l'égyptologie?*) azt állítja, hogy a híres szobor 20. századi hamisítvány, melyen a szecesszió stílusjegyei figyelhetők meg. A legutóbbi vizsgálatok azonban kiderítették, hogy a szobor stukkkórége alatt a mészkőből kifaragott arcvonások alapvetően ugyanazok, mint a festett arcon, ami az eredetiségét bizonyítja.

A SZÉPSÉG KÉPMÁSA

Nofertiti arca rezzenéstelen. A szobor egyik szeméről hiányzik a pupilla – vajon szándékosan nem faragta ki a művész?

A király édesanyja, egy megoldatlan rejtély

2007-ben több múmián végeztek DNS-vizsgálatot, az eredményt pedig 2010-ben hozták nyilvánosságra. Teljes bizonyossággal megállapították, hogy Tutanhamon édesanyja a Királyok völgye 35-ös sírban talált „fiatalabb hölgy” volt. A sírhelyen talált másik múmiát, az „idősebb hölgyet” egyértelműen Tije királynőként azonosították, aki III. Amenhotep főfelesége és Ehnaton édesanyja (ennélfogva Tutanhamon nagymamája) volt. 2003-ban Joann Fletcher egyiptológus még Nofertitiként azonosította

a „fiatalabb hölgyet”, és felvetette, hogy az arcán éktelenkedő súlyos sérülés a halála után rájárat ütéstől keletkezett, amellyel Ehnaton, az „eretnek fáraó” feleségének testét akarták „megszentségteleníteni”. A DNS-tesztekből azonban kiderült, hogy az ütéskor még életben volt a „hölgy”, és minden bizonyosan ez okozta a halálát. Ám a királyi családtag kiléte továbbra is rejtély, ahogyan az is, vajon miért és ki ölte meg a „fiatalabb hölgyet”?

AZ ÉDESANYA ARCA

Tutanhamon szülőanyjának múmiáját 2010-ben azonosították. Arcát egy hajdani halálos ütés nyoma torzítja el.

– kérdezte Cartertől. A brit az arany csillogásától káprázó szemmel így felelt: „Igen, csodálatos dolgokat.”

Az előkamra, amelyhez egy mellékkamra is csatlakozott, nyitott volt, tele szanaszét heverő értékes tárgyakkal – ebből arra következtettek, hogy valamikor jelentéktelen tolvajok jártak bent, esetleg megzavarták a sírrablókat.

Megkezdődött a sokéves munka, a tárgyak leltárba vétele, de időközben Howard

Carter 1923. február 17-én délután 2 órakor belépett Tutanhamon érintetlen sírkamrájába. Egy hatalmas szentély (*naosz*) szinte az egész helyiséget kitöltötte, amelynek falait és mennyezetét festmények borították, akár egy illuminált könyv lapjait. A szomszédos helyiségben pedig még egy csodálatos meglepetés várta: a „kincstár”. 1924. február 3-án találták meg az ifjú Tutanhamon fáraó szarkofágját, mely

három egymásba helyezett koporsót rejtett. A legfelsőben feküdt a lenvászonba tekert múmia, az arcát és vállát arany halotti maszk fedte.

Lord Carnarvon, aki az előző év április 5-én halt meg, már nem láthatta utolsó egyiptomi vállalkozásának leghíresebb leletét. Halála nyomán röppent fel a fáraó átkával kapcsolatos pletyka.

Carter szerencsésebb volt társánál, csak 64 éves

korában hunyt el, talán bosszúsan, hogy ígéretével ellentétben nem sikerült rábukkannia Nagy Sándor sírjára. Feltűnés nélkül helyezték végső nyugalomra egy londoni temetőben. A sírkövére a Tutanhamon alabástromkelyhén olvasható mondatot vésték: „Lelked éljen, maradj fenn az évmilliók során, ó, Théba szerelmese, arcoddal fordul északi szél felé, szemed töltse be boldogság.”

▲ CSALÁD

Az ábrázoláson Tutanhamon apja, Ehnaton fáraó látható Nofertivel és három lányukkal. A királynét szokatlan módon ugyanolyan méretben ábrázolták, mint az uralkodót, ami tekintélyét mutatja.